

CONVERSA

Pere Verdaguer

PROFESSOR, ESTUDIÓS
I ACTIVISTA CULTURAL
DE LA CATALUNYA NORD

RETRAT DE FAMÍLIA

Can Güibes

UNA NISSAGA DE PAGESOS
I RAMADERS DE LLADÓ

PERFILS

Albert Gurt

UN MITE VIVENT DE
LA MARXA ATLÈTICA,
AMB UNA LLARGA
TRAJECTÒRIA CULTURAL

Felicià Vilar

FONDISTA DE LLADÓ, DE
JOVE HAVIA ARRENCAT
OLIVERES I HAVIA FET
D'EMBALADOR

Paquita Hernández

FIGUERENCA NASCUDA
A LA MATERNITAT
D'ELNA, UN EXEMPLE
DE LLUITA VITAL

Toni Brugat

CAMIONER DE
CANTALLOPS, DE JOVE
FEIA CONTRABAN DE
SUBSISTÈNCIA

INDRET

RabósUNA MIRADA
EN EL PAISATGE

**L'hotel del
Belvédère de
Cervera**

A PEU

**Per la Figueres
neoclàssica
Tresors oblidats
de la Muga**

alberes

www.alberes.cat

ELS MÚSICS

**55 pàgines que ens parlen
dels instrumentistes sense**

**solfa, de la música
tradicional, de les cobles
i de les orquestres, de les
corals, dels organistes,
dels grups dels seixanta,
dels conjunts de joves
més actuals... i també
dels balls populars i dels
festivals de música**

Com vols explicar
als teus fills d'on ve una

"AMANIDA"

si no els pots ensenyar
com funciona una

"AIXADA"

Horts urbans, menjar orgànic, sostenible, km 0, ecològic, bio. Cada dia inventem noves etiquetes per anomenar allò que els nostres avis ja sabien fa 100 anys. Per això, potser la millor manera d'entendre cap a on va la nostra agricultura, el nostre menjar i el nostre futur és fer un cop d'ull al nostre passat i tornar a aprendre el valor de l'esforç, la paciència o, senzillament, el que costa fer que un enciam creixi sa. Veniu al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí i descobriu, tot això i més, en un dels museus més moderns del nostre país.

MUSEU
VIDA RURAL
L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

**Per saber on anem,
cal saber d'on venim.**

Fundació
Carulla

museuvidarural.cat
977 870 576

DIRECTOR >

David Pujol i Fabrelles
david@alberes.cat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@alberes.cat

COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO >

Fernando Aísa
Josep M. Barris
José Luis Bartolomé
Pitu Basart
Montserrat Batllósera
Roser Bech
Lurdes Boix
Quim Bou
Jordi Canet
Ernest Costa
Anna Costal
Josep M. Dacosta
Joan Domènech
Antoni Egea
Anais Falcó
Joan Ferrerós
Isabel Guzmán
Mercè Illa
Joan Juanola
Josefa Juanola
Antoni Mas
Cristina Masanés
Sònia Masmartí
Francesc Montero
Rosa M. Moret
Anna M. Oliva
Inés Padrosa
Marta Palomerias
Jordi Pla
Josep Playà
Arnald Plujà
Josep Pérez
Jordi Puig
Anna Pujol
Aniol Resclosa
Dúnia Riera
Mairena Rivas
Marisa Roig
Sebastià Roig
Pere Roura
Jaume Santaló
Ester Seguí
Erika Serna
Lluís Serrano
Miquel Serrano
Joaquim Tremoleda
Núria Trobajo
Enric Tubert
Josep Valls
Marta Vázquez
Rosana Vidal
Cristina Vilà

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-460-2009

ISSN > 2013-6848

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINADORA DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

DEPARTAMENT COMERCIAL >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS I ADMINISTRACIÓ >

Eva Batlle
Telèfon 972 46 29 29
gestio@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.cadipedaforca.cat
www.garrotxes.cat
www.gavarres.com

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

> Premi APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO DE PORTADA: COMPOSICIÓ
AMB INSTRUMENTS DE LLUÍS
BATLLOSERÀ I DAVID PUJOL.
AUTOR: JOAN JUANOLA.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS GARRIGÀS, EL BALCÓ DE L'EMPORDÀ

JOAN FERRERÓS (TEXT) // QUIM BOU (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

CARTES DELS LECTORS / ACTUALITAT

14-19

CONVERSA PERE VERDAGUER

PITU BASART (TEXT) // ROSANA VIDAL (FOTOGRAFIA)

20-25

RETRAT DE FAMÍLIA CAN GÜIBES DE LLADÓ

CRISTINA VILÀ (TEXT) // ROSANA VIDAL (FOTOGRAFIA)

26-33

PERFILS

ALBERT GURT / TONI BRUGAT / FELICIÀ VILAR / PAQUITA HERNÁNDEZ

JORDI PLA, MIQUEL SERRANO, JOAQUIM TREMOLEDA I MONTSERRAT BATLLOSERÀ (TEXT)
ROSANA VIDAL, ANIOL RESCLOSA I PLANES I JOSEP M. DACOSTA (FOTOGRAFIA)

35-89

DOSSIER ELS MÚSICS

DAVID PUJOL (COORDINACIÓ)

91-105

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ART // LLENGUA // GASTRONOMIA // FAUNA // PLANTES I REMEIS

106-109

INDRET RABÓS D'EMPORDÀ

ROSA M. MORET (TEXT I FOTOGRAFIA)

110-113

UNA MIRADA EN EL PAISATGE L'HOTEL BELVÉDÈRE DE CERVERA

CRISTINA MASANÉS (TEXT) // JORDI PUIG (FOTOGRAFIA)

114-118

A PEU

UN PASSEIG FIGUERENC

JAUME SANTALÓ (TEXT I FOTOGRAFIA)

TRESORS OBLIDATS DE LA MUGA

ERNEST COSTA I SAVOIA (TEXT) // DAVID PUJOL (FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA FUSTERS I MESTRES D'AIXA

JOSEFA JUANOLA (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb un mestre català del nord. NO GAIRE LLUNY DEL CENTRE DEL MÓN –L'ESTACIÓ DE PERPINYÀ– HI HA EL CARRER DE LA TORRE DE L'ALVÈRNIA. AL PRIMER PIS DEL NÚMERO 4, HI VIU EN PERE VERDAGUER AMB LA SEVA ESPOSA, GINETA BERNARD, PINTORA. ENVOLTAT DE PUBLICACIONS DE TOTA MENA, ORDINADORS I QUADRES, EN PERE HA DESFERMAT LA SEVA EXTRAORDINÀRIA MEMÒRIA: BANYOLES I L'EXILI, L'ILLA DEL RIBERAL DELS ANYS QUARANTA, EL PERPINYÀ DELS SEIXANTA, SETANTA I VUITANTA, LA LITERATURA I ELS INTENTS DE REDREÇAMENT CULTURAL –EL GREC, LA UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU– D'UNA CATALUNYA DEL NORD FLAGEL·LADA PER L'IMPERI FRANCÈS.

PITU BASART TEXT

ROSANA VIDAL FOTOGRAFIA

Pere Verdaguer

—«Aquí és difícil que la mainada tingui de llengua materna el català... Però la meva esposa i jo vam procurar estar amb els nostres fills cada dia. I això va resultar: quan encara no tenia dos anys, el nostre fill Miquel, recitava *La fageda d'en Jordà* de memòria. I a la Mireia, de menuda, li fèiem copiar *Les coses de cada dia* d'edicions de la Galera a 20 cèntims la pàgina. Ens vam adonar, però, que quan ens contestava ho feia en francès. 'Per què no ens parles en català?', li demanàvem. I ella responia que ja ho faria quan el sabés tot. Amb la Gineta vam dir 'Ja t'haurem...' I vam portar la Mireia a Banyoles, on tinc encara cosins, bona gent com no n'hi ha, una família que val or. Tenien tres filles i un fill, i un mas a Guèmol: vaques, cavalls, gallines... La hi vam deixar quatre dies. Quan va tornar ja parlava com a Banyoles: 'pujoc, baixoc...' Després va fer una llicenciatura de català.»

—Teniu les arrels a Banyoles, Pere?

—«Sí, hi vaig néixer l'any 1929. Vivíem a can Ginebreda, una casa al carrer de Sant Martíà, amb un pati on els dies de mercat, la gent de les masies venia a ferar. El pare es deia Miquel i havia treballat a Barcelona en un hotel. Quan es va casar va tornar a Banyoles. Feia de pollater, esperava els pagesos a les cruïlles i els comprava la mercaderia, que s'expedia als hotels de Barcelona. El pare també portava la terra de la masia i era president del sindicat agrícola de Banyoles. Estava compromès políticament, era un xic capcalent, comunista, del POUM i després del PCE. Era un home de teoria i d'acció. Havia estat del comitè. Al principi de la guerra menava un camió del sindicat i feia intercanvis de productes amb pagesos d'altres terres. Més tard se'n va anar al front, per defensar la República. La mare es deia Josefina

PITU BASART. Cassà de la Selva, 1960. Filòleg

ROSANA VIDAL. Cabezueta del Valle (Càceres), 1983. Fotoperiodista

i venia d'Esponellà. Es cuidava de la casa: l'hort, gallines, conills, matxos, una burra...»

–Per què vau marxar a l'exili?

–«El comitè de Banyoles no va matar ningú però el sindicat es va ocupar de beneficiar els pagesos. I tots els botiguers en patien, per tant hi havia tota una categoria de gent que no estimava el pare. Quan la guerra estava perduda la mare va decidir marxar de Banyoles. Amb el meu germà Josep vam seguir la mare i ens en vam anar amb altres famílies –una trentena de persones– en un camió del sindicat cap a Espolla. Ens vam estar una setmana en una casa abandonada. Havíem matat un porc abans de marxar i teníem carn. Quan la mare va sentir a dir que els feixistes eren a Girona, va anar a Figueres a peu i li van donar passatge en un camió de

l'exèrcit per a l'endemà. El 5 de febrer tots tres vam baixar a Figueres en plena nit i un camió ens va recollir. Vam estar 36 hores per fer 20 quilòmetres, fins al Voló. Allà ens van deixar en un camp de concentració.»

–Quant de temps hi vau passar?

–«Hores. La mare va dir que allí no s'hi quedava i va telefonar als familiars que teníem a Illa i l'home de la germana del meu pare ens va venir a buscar. La gendarmeria, però, no ens va deixar sortir del poble perquè no teníem permís de la prefectura. Vam dormir en una voravia d'un carrer del Voló amb una manta per tres. Jo havia fet guardiola, tenia mitja dotzena de peces de plata, vam poder comprar pa i xocolata en una fleca. L'endemà vam aconseguir el permís i vam marxar cap a Illa amb l'oncle.»

retrat de família Can Güibes de Lladó. A L'ENTRADA DE CAN GÜIBES HI HA UNA CABANA I UN POU, DOS ELEMENTS QUE SEMPRE APAREIXEN A LES FOTOS FAMILIARS. SÓN COM UNA MENA DE SÍMBOL INALTERABLE AL PAS DEL TEMPS QUE HA MARCAT AQUESTA NISSAGA DE PAGESOS I RAMADERS DE LLADÓ, HOMES I DONES QUE AQUESTS DARRERS CENT ANYS HAN ESTIMAT LA TERRA ON VIUEN, L'HAN CUIDADA I L'HAN PRESERVADA PER A L'AVENIR.

CRISTINA VILÀ TEXT

ROSANA VIDAL FOTOGRAFIA

Fidels a un llegat centenari

Can Güibes no és lluny del nucli antic de Lladó. Per accedir-hi cal entrar a la urbanització Nova i prendre una via que no és res més que un vell camí de carros sense asfaltar. El dia que els visito fa poc que ha plogut i encara es veuen moltes pedres i clots profunds marcats en el fang. «No sé pas com deu estar el camí», reconeix la mestressa. M'expliquen, després d'una estona de parlar-hi, que ells mateixos mantenen la via en condicions perquè els camions que recullen la llet de les vaques de l'explotació hi puguin accedir fàcilment. Aquests pocs metres que els separen dels veïns em transmeten

certa sensació d'aïllament que ells no comparteixen. El camí, per mi, esdevé quasi una mena de frontera invisible que converteix els habitants de can Güibes en éssers privilegiats perquè gaudeixen, quasi sense adonar-se'n, d'un racó aïllat i tranquil, allunyat del brogit del món.

A la porta d'entrada em trobo en Jaume Torrent Capallera. Ell representa la cinquena generació de la família que habita en aquest mas. Té 57 anys i tota la vida l'ha passada entre aquestes parets i els camps de conreu que l'envolten. Ell i la seva dona Anna han fet créixer el negoci familiar. En

Jaume té clar que de pagès i ramader es pot viure, «ara, tot depèn de com vulguis fer-ho. No hi ha cap feina més o menys bona, allò principal és conformar-se», sentència.

El patriarca té un munt d'imatges familiars antigues esteses sobre la taula del menjador. Me n'assenyala una on es veuen pares, germans, nebots, fills i néts. Ja té uns anys, la fotografia, i hi falten uns quants nens nascuts posteriorment. Al seu parer és aquesta l'herència que els han deixat els seus pares. No parla ni de terres ni de negocis sinó de la història d'aquesta gran família. Una història que arrela en el

CRISTINA VILÀ. Figueres, 1972. Periodista

ROSANA VIDAL. Cabezuela del Valle (Càceres), 1983. Fotoperiodista

primer Torrent arribat a aquestes terres de Lladó fa un segle enrere. Es deia Julian Torrent Estarriol i estava casat amb Carmen Guardia Julia. Procedien de Sales de Llierca. Mentre la dona estava embarassada, Julian va morir i, malauradament, ella també, just en el moment del part. De fet, el germà d'en Julian, en Jaume, va ser testimoni de la tragèdia ja que se la va trobar morta al llit amb la nena als braços. L'infant, però, va sobreviure. Era l'any 1922 i li van posar de nom Ana. La van enviar a Albons, on tenien família, perquè una dida la criés uns quants mesos. Al cap d'un temps, en Jaume i la seva dona,

Joaquima Barceló Vila, van recollir la nena, van comprar el mas del germà i s'hi van instal·lar. «Els va agradar molt que el mas estés envoltat d'alzines centenàries, uns arbres que encara ara hi són», afirma Jaume Torrent. Aquí ja hi naixerien els tres fills del matrimoni: en Rosendo –l'hereu–, la Maria i la Mercè.

Sempre un Jaume, d'hereu. Passats els anys, el noi –avi de l'actual Jaume Torrent– es va quedar a la casa mentre que les germanes es van casar i van marxar a viure a Tortellà i a Lladó. En Rosendo es va casar amb

Adelaida Torrecabota Valés, l'hereva de can Cabota de Lladó. Amb aquesta unió es va aplegar el patrimoni d'ambdues famílies. La parella va tenir quatre fills: Jaume, Sol, Joan i Quimeta. Novament un Jaume va ser l'hereu, el patriarca. Quan només era un nen i anava a estudi va conèixer qui seria la seva dona i companya de vida durant 60 anys: Maria del Roser Capallera Roura, filla del molí de Baix, un mas a la vora del Manol. Ella recorda molt bé el dia que es van conèixer, la primera impressió que va tenir en veure'l. «Era molt agradable i fotogènic», diu tot ensenyant-me una foto on es

D'esquerra a dreta, la Sandra, en Salvador, la Josefina, l'Anna Maria, en Jaume, la Maria del Roser, en David, la Jéssica i les dues nenes, la Jana i la Mar.

M3

Construcció de la barca de teranyina Montserrat, feta a les drassanes Sala per a Emiliano Ximinis. A l'armura de popa hi ha Eduard Bardera –àlies Pau– que para les estameneres amb l'aixa. A babor, serrant la tirada de cinta, Salvador Huerva amb la serra de dues mans i a dins, amagat, el jove Salvador Feliu Sala.

ANY: 1958

AUTOR: JOAN LASSÚS

PROCEDÈNCIA: FONS LASSÚS, ARXIU MUNICIPAL DE L'ESCALA-MUSEU DE L'ANXOVA I DE LA SAL

M4

Boters i barrilers de l'Escala fent dogues amb fusta de roure i de castanyer per construir bótes i semals per al vi, i barrils i cascos per a la salaó de peix.

ANY: AL VOLTANT DE 1910

AUTOR: JOSEP ESQUIROL

PROCEDÈNCIA: FONS ESQUIROL, ARXIU MUNICIPAL DE L'ESCALA-MUSEU DE L'ANXOVA I DE LA SAL

DOSSIER ELS MÚSICS

DAVID PUJOL > COORDINACIÓ

Músics i verra... [PÀG. 36]

DAVID PUJOL [La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog]

L'Albera a vista de músic [PÀG. 38]

ANTONI MAS [Caldes de Malavella, 1945. Músic i compositor]

Músics sense solfa [PÀG. 40]

PERE ROURA [Maçanet de Cabrenys, 1954. Historiador]

Cançó tradicional i recerca oral [PÀG. 44]

NÚRIA TROBAJO [Girona, 1964. Mestra i historiadora]

Orquestres i cobles a Figueres [PÀG. 46]

ROSER BECH [Cabanes, 1988. Filòloga]

L'orquestra de l'Empordà [PÀG. 50]

JOAN FERRERÓS [Figueres, 1952. Filòleg i historiador]

Un festival de festivals [PÀG. 52]

JOSEP PLAYÀ [Castellgalí, 1957. Periodista]

Músics vora mar [PÀG. 54]

LURDES BOIX [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]

Cadaqués, terra de músics [PÀG. 58]

ESTER SEGUÍ [Roses, 1986. Llicenciada en Dret]

Els Rossinyols de Castelló [PÀG. 60]

MARISA ROIG [Sant Pere Pescador, 1963. Historiadora i arxivera]

Cant coral i sardanes a la Jonquera [PÀG. 62]

LLUÍS SERRANO [Figueres, 1975. Historiador]

Pròsper Pumareda, de Llançà [PÀG. 66]

ARNALD PLUJÀ [Garriguella, 1947. Historiador]

Música per a totes les ocasions [PÀG. 68]

ENRIC TUBERT [Agullana, 1954. Llicenciat en Història de l'Art i professor]

La tradició sardanista a Roses [PÀG. 72]

JOSEP M. BARRIS [Salt, 1966. Historiador i arxiver]

Ballarusques de festa major [PÀG. 74]

ROSER BECH

Amb la veu com a instrument [PÀG. 76]

FRANCESC MONTERO [Figueres, 1981. Filòleg]

Orgues, orgueners i organistes [PÀG. 80]

FERNANDO AÍSA [Barcelona, 1961. Historiador]

Les guitarres dels seixanta [PÀG. 82]

SEBASTIÀ ROIG [Figueres, 1965. Periodista i escriptor]

Els grups de joves [PÀG. 84]

DÚNIA RIERA [Viladamat, 1985. Periodista]

PERFILS

Joan Escapa / Marcel Clavaguera / Josep Llorens
Tomàs Morales / Pere Cortada / Josep Joli

[PÀGINA 57 / 65 / 86 / 87 / 88 / 89]

MARTA PALOMERAS / DAVID PUJOL / NÚRIA TROBAJO / ROSER BECH / JORDI CANET / JOSEP PÉREZ

En Miquel Ridort amb
l'acordió tocant una
sardana a l'Era de Tapis.
PROCEDÈNCIA: Família
Mach de Tapis.

Músics i verra...

David Pujol i Fabrelles > TEXT

...tot per terra! L'expressió va néixer a Figueres, a principi del segle XX, un dia que el cadafal dels músics de la plaça de l'Ajuntament se'n va anar en orris. Ho explica la Roser Bech en l'article sobre les orquestres i cobles figuerenques que llegireu en aquest dossier. De dites com aquesta n'hi ha una bona colla. El fiscornaire Enric Vilà –traspasat el 2007– en va recollir més d'una vintena en un article titulat *Diccionari secret dels músics de cobla*. Un instrumentista pot ser 'una fava' o 'vi petit'. Quan algú no gira rodó és un 'si bemoll'. Els 'bornaials' són els lloguers que resulten especialment cansats per als músics. Els 'orellapeluts' o 'els de la gorra' són els incondicionals de les cobles i les orquestres. Quan, entremig de l'auditori, hi ha algun company de professió, els músics diuen que hi ha 'cargols'...

Obrim el monogràfic amb un article d'Antoni Mas en el qual retrata uns costums que es van perdent i explica algunes anècdotes que més endavant, juntament amb d'altres històries, vol recollir en un llibre. Tot seguit en Pere Roura ens fa conèixer una realitat que ja ha desaparegut: els músics que tocaven d'oïda. En Fonso de Lliurona, en Jan de l'acordió de Darnius, en Masio del Grau de Maçanet, en Jan i en Jepet del Roquet, en Xicu del Molí de Maçanet, en Miquel Ridorter de Tàpis i, finalment, el *music* d'Albanyà. Precisament d'aquest

últim –en Joan Juanola–, la Mairena Rivas ens en parla en una peça, a partir del testimoni dels seus néts.

La Núria Trobajo, a partir d'una conversa amb en Ramon Manent i l'Albert Massip, escriu sobre la tasca de recuperació i difusió de les melodies i lletres dels nostres avis. La Roser Bech ha fet un retrat de la Figueres del segle XIX i de començament del segle XX i ens parla de les nombroses cobles i orquestres que va veure néixer –i morir– la ciutat. També ens evoca quatre músics figuerencs: en Jaume Cristau, l'Agapit Torrent, en Florenci Mauné i en Carles Varela. L'Erika Serna ha fet una peça sobre la Camil·la Lloret, mestra de música de Figueres, traspasada fa disset anys. En Joan Ferrerós ha escrit un article sobre l'Orquestra de Cambra de l'Empordà, fundada per Carles Coll el 1989, que ha fet més de 3.000 concerts en una cinquantena de països. També ens parla de dos músics figuerencs de renom: en Joan Falgarona i en Gonçal Comellas.

A l'Alt Empordà hi ha una quinzena de municipis que organitzen festivals de música de manera regular. En Josep Playà ens en parla. En Joan Ferrerós ens fa una peça sobre el grup Indika, del qual ell mateix havia format part. La Lurdes Boix escriu sobre la música a l'Escala: l'avi Xaixo, en Tero, el grup d'havaneres Els Pescadors de l'Escala, la Coral Emporium... L'Ester

Seguí, després de parlar amb en Joan Vehí, l'Eduard Pomés i l'Àngel Baró, ens recorda la tradició musical de Cadaqués, on l'aïllament va propiciar la creació d'una orquestra del poble i per al poble. La Marisa Roig fa un recorregut per la història de la cobla Els Rossinyols de Castelló d'Empúries, des del naixement el 1889 fins a la desaparició el 1951. En Lluís Serrano ha investigat la tradició musical de la Jonquera –i del poble veí de Cantallops–, i l'enllaça amb els grups de rock i els conjunts més actuals. El músic llançanenc Pròsper Pumareda, traspasat recentment, és evocat per l'Arnald Plujà. La Marta Vázquez ens parla de les bandes i orquestres de jazz que van néixer a Portbou durant els anys trenta. L'Enric Tubert repassa la tradició musical d'Agullana, que es remunta al segle XVII: el cant dels goigs, els balls del llevat de taula, la sardana de les cuineres... La Inés Padrosa, autora d'un llibre sobre la cobla La Principal de Peralada, ens en resumeix la història. En Josep Maria Barris ens parla de la tradició sardanista a Roses i en destaca la figura de Joan Badosa i Compte. La Roser Bech, en conversa amb el siuranenc Genís Costa –en Pascol–, recorda els balls de festa major d'abans, de l'època de l'estraperlo, quan el contrabaixista emplenava la verra de cansalada i mongetes que la gent del poble donava als músics. Amb l'Anaís Falcó parlem de patacades, nyacres i farandoles.

Per la seva banda, en Francesc Montero ha parlat de l'ampli moviment coral a l'Alt Empordà, amb més de 150 anys d'història, des que el 1862 va néixer la Societat Coral Erato, emmarcada en el projecte de Josep Anselm Clavé. L'Anna Costal ho complementa amb una peça on explica que la coneguda sardana *L'Empordà* va ser un obsequi d'Enric Morera a l'Erato. Estem parlant del 1908, el mateix any que es va estrenar l'orgue principal de l'església de Sant Pere de Figueres. Ens ho explica Fernando Aísa en el seu article sobre els orgues, orgueners i organistes, en el qual fa parlar en Pau Riuró, organista de la basílica de Castelló d'Empúries. En

Sebastià Roig, per una banda, ens trasllada a la dècada dels seixanta als setanta, on tota una colla de grups van modernitzar l'escena musical altempordanesa i la Dúnia Riera, per l'altra, ens fa conèixer una dotzena de bandes musicals joves i actuals.

També retratem diversos músics: en Joan Escapa de Peralada, en Tomàs Morales de Cabanes, en Josep Llorens de Fortià, en Pere Cortada de Castelló, en Josep Joli de Vilarnadal i en Marcel Clavaguera d'Alenyà. En fan el perfil la Marta Palomeras, la Roser Bech, la Núria Trobajo, en Jordi Canet, en Josep Pérez i un servidor, respectivament.

Del primer «músics i verra... tot per terra» fins avui ha passat un segle. L'argot dels músics, però, ha conservat l'expressió 'anar a terra' per referir-se a les interpretacions musicals poc reeixides. Una bona melodia, un ritme proporcionat i una instrumentació adequada no són fàcils d'aconseguir. Quan això passa, s'obté una textura global que fa de bon escoltar. O de bon llegir, si són textos escrits. És el que esperem aconseguir amb els articles d'aquest dossier 🎷

L'Orquestrina Mendoza, l'any 1935.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Carles Varela Marimont.

Cançó tradicional i recerca oral

CONVERSEM AMB EN RAMON MANENT I L'ALBERT MASSIP SOBRE LA RECUPERACIÓ I DIFUSIÓ DE LA MÚSICA POPULAR, TASCA EN LA QUAL TOTS DOS TREBALLEN DE VALENT

Núria Trobajo > TEXT

En el món de la música tradicional i popular les fonts orals sempre han estat la clau de la seva recuperació i transmissió. Des de sempre, músics i amants de la recerca cultural, s'han dedicat a recollir experiències, testimonis i material d'altres persones, normalment gent gran, que també havia après aquesta música mitjançant l'oralitat. És un fenomen estès a tot el territori i la nostra comarca no n'és pas una excepció.

Podríem citar molts noms que han fet i estan fent importants treballs de recerca en aquesta línia. Com a mostra em centraré en la feina de dues persones que, amb trajectòries i mètodes diferents, estan realitzant actualment una tasca interessant en la recuperació i difusió de la cançó tradicional i popular: en Ramon Manent i Folch i l'Albert Massip i Pinatella.

En Ramon Manent, nascut el 1952 a Barcelona, és músic d'ofici. En la seva trajectòria musical s'ha especialitzat en la cançó tradicional. Ha creat i ha format part de molts grups que s'han dedicat a cantar-les i dinamitzar-les. El fet de cantar l'ha portat a conèixer molta gent que en sabia i ha aprofitat per gravar-los i entrevistar-los. Les cançons que recuperava eren material per a la seva feina. En té moltes de les comarques d'Osona i de la zona del Lluçanès. També ha fet recerca

per l'Empordà, en diferent pobles, però sobretot a l'Escala, d'on té moltes cançons recollides. Part d'aquestes peces estan enregistrades en un CD: *Cançons tradicionals catalanes a l'Escala*.

També ha fet un estudi del fons sonor d'Esteve Albert, ara digitalitzat i guardat a Can Quintana de Torroella de Montgrí, que aplega cançons recollides arreu dels territoris de parla catalana, com ara el Rosselló. D'algunes de les moltes cançons recuperades n'ha fet difusió des de dalt de l'escenari, en tallers i en trobades de cantadors. Salvar les cançons, 'que no es perdin', i donar-les a conèixer, per a ell és important però ho és encara molt més recuperar 'el fet de cantar' de manera distesa i informal, lluny de l'espectacle. I és en aquesta línia que encamina bona part del seu treball. Li preocupa molt que actualment cantar sigui 'anar a contracorrent'. Afirmar apassionadament: «És necessari cantar perquè ens canvia l'estat d'ànim i propicia la convivència. Cantar ens humanitza. I una cançó, si no és compartida, no té interès». Recuperar cançons i, sobretot, recuperar el fet de cantar-les és el seu gran projecte, ho viu com 'una missió' que ha de fer. Però en té

d'altres: li agradaria fer un nou enregistrament de la resta del material que disposa de l'Escala. També li fa il·lusió de poder fer

difusió de la tasca que havia iniciat en Robert Pellicer, de donar veu a algunes cançons de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. En Robert, mestre i músic, era un gran entusiasta de la recerca oral. Havia fet molta feina entrevistant i enregistrant persones grans de Bellcaire, el seu poble, i d'altres llocs. En algunes de les escoles on va estar també va iniciar els seus alumnes en aquest treball d'investigació i de respecte per al patrimoni oral i la 'saviesa' de la gent gran. Malaauradament ens va deixar molt jove. Abans però, va vetllar perquè bona part de la seva recerca quedés enregistrada i escrita i arribés a les mans adequades per poder donar-li continuïtat.

Albert Massip, nascut el 1976 a Banyoles, és mestre d'ofici. El seu interès per la cançó tradicional és més recent. Va ser viatjant a països anglosaxons i veient com tractaven allà la cançó tradicional que es va començar a qüestionar sobre el nostre patrimoni en aquest àmbit. Això el va portar a investigar sobre la feina que s'havia fet fins aleshores. També va començar a entrevistar i gravar la seva àvia. I a mesura que hi anava treballant, cada vegada l'hi interessava més. Arriba a la conclusió que de feina feta ja n'hi ha i que és important donar difusió a tota aquesta recerca. Es proposa fer un blog amb una idea de fons molt clara: difondre el patrimoni de la cançó tradicional i popular. I es posa en contacte amb persones com l'Àngel Daban, que

ja tenia molt material recollit, i s'entreté a digitalitzar-lo i a organitzar-lo en el seu blog. Tot i que la idea és seva, parla de 'nosaltres' perquè considera que és una feina compartida amb tothom qui li proporciona material. De moment, tot el que hi ha recollit només és de les comarques gironines i ja hi ha gairebé mil enregistraments, dels quals una quarta part són de l'Alt Empordà. Quan hi entres –www.musicadelsavis.cat– i veus i escoltes el que hi ha, a més d'emocionar-te, et fa descobrir el valor que té aquesta feina. La idea, però, no s'acaba aquí: la intenció és dinamitzar aquestes cançons que apareixen recollides al web. Ara està treballant amb la possibilitat d'un festival de cançons i músiques dels avis, per al 2016.

L'Albert, que valora molt positivament qualsevol feina de recollida de la tradició oral, defensa amb força la importància que tenen les noves tecnologies per poder deixar constància d'aquest patrimoni musical: no és el mateix llegir la lletra d'una cançó o la partitura que sentir-la i veure-la cantar 'en viu'.

En Ramon i l'Albert, encara que hi hagin arribat per camins diferents i hi treballin de distintes maneres tenen un

mateix objectiu: recuperar, difondre i tornar a fer viure el nostre patrimoni musical. Tots dos tenen clar que 'el fet de cantar', que sempre ha anat lligat amb la vida, s'ha anat perdent. Els mitjans de comunicació han substituït molts dels quotidians 'espais per cantar' d'abans. La cançó s'ha desplaçat als professionals, als escenaris. En Ramon hi afegeix que la dictadura franquista, amb la prohibició de la llengua i la censura, també va contribuir a fer perdre aquesta transmissió oral.

Coincideixen també en l'afirmació que la cançó va molt lligada a les emocions i que la gran majoria de la gent entrevistada recorda perfectament cançons i cantarelles, sobretot si les relacionen amb fets importants de la seva vida. En aquest sentit, l'Albert comenta que en les entrevistes i enregistraments cal tenir temps i paciència. Cal posar contextos que provoquin records i aquests porten a la música i a les cançons.

També cal ser hàbil per reconduir converses. Estan d'acord a afirmar que la majoria de la gent no dóna importància a les cançons que sap, no és

conscient del valor del bagatge cultural que porta dins.

Des fa uns anys canten plegats en el grup de polifonia masculina Mata de Jonc, que dirigeix en Ramon. En el seu repertori han incorporat alguna d'aquestes cançons recollides oralment com és el cas de *Pau Polidor*, cantada per Marcel Pagès de l'Escala o l'*Exiliat*, recollida d'Antoni Rovires de Verges. Estan contents de la feina que fan i es mostren satisfets de poder-ne parlar. En Ramon repeteix que aquest món «és una malaltia que li ha portat moltes satisfaccions». Dinàmics com són, tots dos ens encarreguen feina per fer: cantar –en Ramon fa una crida perquè es canti a casa, en família...– i enregistrar –l'Albert ens demana que gravem cançons i records de les persones grans–.

Aquest article vol ser un doble homenatge: a tots els que han fet i van fer aquesta feina de formigueta en la recerca i transmissió oral i, sobretot, als que han ofert la seva memòria, els seus records i les seves emocions. Gràcies a uns i altres una part del nostre patrimoni cultural es pot mantenir viu.

A dalt, en David de la Higuera, en Robert Pellicer –traspasat fa uns anys– i en Ramon Manent. Al detall, l'Albert Massip.

Orquestres i cobles a Figueres

DURANT LES DARRERES DÈCADES DEL SEGLE XIX I LA PRIMERA MEITAT DEL XX, FIGUERES ERA UNA CIUTAT MOLT VIVA, AMB BALLS I SARDANES CADA CAP DE SETMANA

Roser Bech Padrosa > TEXT

Els canvis polítics, socials i culturals de l'Europa de finals del Vuit-cents van portar també un període de transformació en l'àmbit de la música i els balls. Aquest Nou Règim que s'anava definint, basat en el progrés i la modernitat, era palès en un Empordà obert d'on van sorgir figures il·lustres del món musical, com Pep Ventura (Alcalá la Real, 1817-Figueres, 1875), del qual el 2017 se celebrarà el bicentenari del naixement. Aquest músic i compositor va revolucionar el món de la sardana perquè, entre d'altres, va substituir el contrapàs, la sardana curta, la contradansa i el minuet per les sardanes llargues, el xotis, el rigodon i el vals destinats a tothom, obrers també, i tocats i ballats als salons de ball i a les places de pobles i ciutats—a Figueres habitualment a la plaça de l'Ajuntament i a la Rambla. A més a més, va renovar els instruments de la cobla, anteriorment constituïda per tres músics que tocaven el flabiol i tamborí, la tarota i la cornamusa, anomenada cobla de tres quartans. Encara avui dia queda l'expressió amb referències musicals «cal tres quartans» per designar un lloc de desordre.

Més endavant, gràcies a la reforma de Pep Ventura, la cobla de tres quartans va evolucionar cap a la cobla de sardanes actual amb sis, set... i fins a onze músics que tocaven: el flabiol i tamborí, dos tibles, dues tenores, dues trompetes, el trombó, dos fiscorns i el contrabaix. En aquesta nova formació en Pep Ventura hi va suprimir la cornamusa i hi va introduir la tenora —d'aquí que se'l conegué com en Pep de la Tenora. A mitjan segle XIX la societat empordanesa i la sardana, indeslligables, esdevingueren símbol de l'esperit republicà i liberal.

Arran d'aquestes noves inquietuds, va néixer el 1856 el Casino Menestral Figuerenc, lligat a una ideologia republicana i maçona, que amb el temps s'aniria erigint com l'entitat privada a nivell cultural més rellevant de la ciutat (abans de la guerra tenia més de 1.500 socis!). Durant l'any, menys a l'estiu que era tancat, al Casino es feien tres balls alhora, en tres pistes diferents: un a baix a la sala, un altre a dalt, a la sala Atenea, i l'últim al cafè. Més tard, el 1862, va néixer la Societat Coral Erato, inspirada en les noves propostes musicals d'Anselm Clavé. Aquesta entitat també promocionava els balls populars, a l'estiu celebrats a la plaça Triangular, i altres esdeveniments culturals. El 1914 es va fundar l'Orfeó Germanor Empordanesa fruit de l'interès per al cant coral. Abans de la guerra es va crear l'Escola de Música del

Casino encara que no reprengué l'activitat fins cap a l'any 1956, llavors com a filial del conservatori de música del Gran Teatre del Liceu de Barcelona i dirigida per la professora Camil·la Lloret. El 21 d'abril de 1917 nasqué la Societat Concerts, la primera associació que agrupava els amants de la música i que va portar a la ciutat grans artistes procedents de tot Europa. Davant la necessitat de coordinar i potenciar les sardanes a la ciutat, el 1927 es va crear el Foment de la Sardana Pep Ventura, que va veure aturades les seves activitats durant la guerra, represes a la dècada dels seixanta.

Un seguit de cobles i orquestres nasqueren, es desferen i es reinventaren a finals del XIX i durant les tres primeres dècades del segle XX a la capital alternpordanesa. A la cobla de Figueres, popularment coneguda com la cobla d'en Llandrich, nom del fundador, Joan Llandrich —sogre de Pep Ventura—, aquest hi tocà durant alguns anys. Entre 1850 i 1860 es va crear la popular orquestra d'en Pep Ventura vinculada a la Societat Coral Erato, primer dirigida pel mateix Pep Ventura i al 1875, després de la mort d'aquest, s'hi posà al capdavant el seu fill, en Benet Ventura, moment en el qual adoptà el nom de cobla Antiga Pep, i popularment anomenada Els Peps. Sota aquest nom la cobla es mantingué unida, tot i els sotracos de la guerra que ho va trasbalsar tot, fins al 1953, quan es dissolgué, i alguns dels seus músics

El grup Mauné i els seus Dinàmics, l'any 1965 // PROCEDÈNCIA: Montserrat Mauné.

formaren el conjunt Panamà, que tocava els diumenges a la Sala Erato. Paral·lelament, va néixer una altra formació –amb un nom semblant a l'anterior–, la còrda Pep Ventura creada pels germans Aiguabella l'any 1932. Aquesta còrda a inici dels anys cinquanta va passar a ser l'orquestra Río. L'any 1973, després de la unió de l'antiga orquestra Río i La Principal de Figueres, fundada als anys trenta, nasqué l'Orquestra Figueres que va actuar fins a finals dels anys vuitanta. A més a més, una filerada d'orquestres de música de ball amb noms amb cert aire caribeny, algunes de les quals ja hem anomenat, amenitzaren molts balls de l'època: l'orquestrina Moyambos, la còrda-orquestra Mendoza que més tard s'anomenaria orquestra Ritmos. D'altres com la còrda-orquestra Filarmònica, la

còrda de l'Erato, i la còrda L'Empordanesa combinaven les sardanes i la música de ball abans de l'esclat de la guerra. Després de la guerra sobretot, les sales de ball de la ciutat eren plenes de gom a gom cada diumenge i durant les festes assenyalades (Carnaval, les revetlles de Sant Joan i Sant Pere, Santa Creu i Cap d'Any). Les tres generacions de les famílies, àvies i avis, mares i pares i nétes i néts, omplien les pistes de ball i les cadires dels voltants. Els joves ballaven a ritme de foxtrot, vals i pasdoble mentre la mainada jugava i corria per la pista que lliscava després d'haver-hi fregat el sabonet i els més grans observaven en detall tot el que passava i la feien petar.

La llista de noms de compositors de sardanes i músics figuerencs d'aquells anys és ben llarga: Enric Sans, Antoni

Juncà, Francesc Basil, Agapit Torrent, Jaume Cristau, Florenci Mauné... La ciutat ha homenatjat algunes d'aquestes figures sardanistes, i d'altres de la comarca o comarques veïnes, dedicant-los noms de carrers, com el carrer Pep Ventura al centre de la ciutat, però especialment es troben condensats al barri de l'Eixample: carrer Agapit Torrent, carrer Ramon Basil, carrer del Compositor Serra, carrer Juli Garreta, carrer Vicenç Bou...

Jaume Cristau Brunet (Figueres, 1940). Compositor de sardanes i instrumentista de contrabaix, ha viscut «sempre de la música i per a la música». Entre moltes tasques, va ser el director de l'orquestra Caravana de Torroella de Montgrí (1971-1975), va fundar i dirigir la còrda-orquestra Miramar (1975 a 1995), va ser professor de l'Escola de Música del Casino (1978-1995), i des que està jubilat es troba en la màxima esplendor compositiva: «Ara a l'any componc unes 50 sardanes. Si Schubert va fer 800 canons, jo puc fer 450 sardanes», diu amb sorna. Està orgullós i content quan en un aplec sona una sardana del seu repertori, però «els músics no les toquen regularment perquè les troben massa difícils. Sóc molt contrapuntista, jo». Mentre l'entrevistem ens fa escoltar des de l'ordinador la darrera sardana que està component. En acabar, afirma: «M'agrada que les partitures facin olor de romaní, que siguin camperoles.»

Agapit Torrent Batlle (Figueres, 1923-1991). Clarinetista, saxofonista, violinista, cantant i compositor de sardanes, es va dedicar tota la vida professionalment a la música. Al llarg de la seva trajectòria va formar part d'orquestres i conjunts diferents: va començar a la comarca amb l'Antiga Pep, l'orquestra Mendoza i la Ritmos i, més tard, va seguir a la Selva-tana, l'orquestra Lluís Rovira de Barcelona, l'orquestra belga Eddie de Latte, la

A dalt, la còrda Antiga Pep, el 1950. A sota, l'orquestra-còrda Costa Brava, el 1956, a la sala Edison de Figueres // PROCEDÈNCIA: Montserrat Mauné.

Músics vora mar

DES DE L'AVI XAIXO, CREADOR DE MÉS DE CINC-CENTES SARDANES, FINS AL CANTAUTOR TERO, QUE LI VA DEDICAR UNA CANÇÓ REIVINDICATIVA DEL NOSTRE PAISATGE

Lurdes Boix > TEXT

Potser és la constant presència de la mar en tots els racons del poble, o bé els bramuls arrauxats de la tramuntana, o els imponents cops de mar a la roca del Cargol en dies de temporal de llevant, el cas és que el paisatge de l'Escala ha inspirat una bona colla d'artistes tocats pel geni d'Euterpe, la musa de la música. Ben segur que els frares de Santa Maria de Gràcia, a Empúries, entonaven cant gregorià amb l'orgue del monestir fundat el 1606 i extingit el 1820, allà on abans havia ressonat la música portada per pobles de l'altra punta de la Mediterrània, fenicis, grecs, romans...

La música era present a totes les cases i el foc de les nits fredes d'hivern propiciava la transmissió oral de cançons. Sortosament, l'any 2008, a l'Escala vàrem poder recuperar i difondre en un disc les veus de Maria Teresa Pellicer i de Marcel Pagès, que llavors tenien 80 i 81 anys, respectivament, cantant les cançons que varen aprendre dels avis. L'àvia de Pellicer havia estat entrevistada, el 1929, per l'escriptora Palmira Jaquetti, quan col·laborava amb l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. La Maria Teresa recordava amb una memòria

excepcional les cançons que li cantava l'àvia a la vora del foc.

Les sardanes. Les notícies documentals més reculades pel que fa als músics de les cobles orquestres de l'Escala les va trobar l'historiador i president de l'Agrupació Sardanista Avi Xaxu, Jordi Gallegos, a l'arxiu municipal i ens diuen que l'any 1870 el sabater Salvador Batalla i Bosch dirigia la cobla-orquestra municipal. El 1880 el director era el cadiraire Rossend Mercader i Silvestre. Un dels seus deixebles fou el barber Josep Vicens i Juli (1870-1956), que amb el temps seria conegut com l'Avi Xaixo. De família humil i dotat d'una inspiració prodigiosa, als tretze anys, Vicens ja componia la primera sardana: *La filosa* i així seguiria fins a arribar a més de 400. La més popular, innovadora i enregistrada en els primers discos de pedra: *Bona festa*. Alegres i balladores, les sardanes de l'Avi Xaixo evoquen el paisatge i la gent que l'envoltava: *Noies de la costa*, *La roca del Cargol*, *El cant del batre*, *Sota el pins*, *El cant del pastoret*, *Cantant l'amor*, *La segadora*, *Arc de Triomf* i una de les més reeixides, *Carícies*, on tible i tenora encadenen les

notes tendrament, talment com les mirades entre la mare i el fillot que descriu la sardana. Xaixo dominava tots els instruments: flabiol, contrabaix, tenora, fiscorn... però el seu preferit era la guitarra, el so de la qual trobava profund i harmoniós

i amb la qual feia els arranjaments de les sardanes.

Ben aviat va sorgir la rivalitat entre mestre i deixeble i Xaixo fundà una nova cobla, el 1885. Per distingir-les s'anomenaren la cobla 'de Dalt', la del cadiraire i la 'de Baix', amb components més joves i Xaixo de director. Les gestions conciliadores de l'alcalde, Lluís Albert i Paradedà, diputat, dirigent del partit federal i pare de Caterina Albert -Víctor Català-, aconseguiren llimar les rivalitats i fusionar-les en una de sola. Això es produïa l'any 1888 i la batejaren amb l'eloqüent nom de L'Aliança, i el director n'era en Francesc Sala, Xiquet. Sembla, però, que aquella aliança durà poc, ja que el mateix any Mercader l'abandonà per recuperar la cobla de Dalt, la qual s'acabà extingint el 1893.

El 1906 Xaixo, junt amb el fuster Adolf Tasis i Marés i el sabater Josep M. Vilà i Saliner, fundà una nova cobla -La Principal de l'Escala-, que acabà integrant els músics de L'Aliança quan aquesta es va dissoldre el 1912. Precisament un dels deixebles de Xaixo a L'Aliança va ser Albert Martí i Galceran, nascut el 1881, virtuós de la tenora de gran prestigi, que va acabar incorporant-se a La Principal de la Bisbal.

La Principal de l'Escala va ser molt reconeguda en el món sardanístic. Durant anys es nodrí de músics locals i es donà la circumstància que alguns membres de la mateixa família tocaven junts,

Josep Vicens i Juli, l'avi Xaixo, amb la seva inseparable guitarra, davant de casa seva // PROCEDÈNCIA: Família Astor Vicens.

a més de treballar en l'ofici que els era propi: els Mercader i els Hereu, cadiraires; els Vicens, barbers; els Tasis, fusters; els Sala, boters; i els Vilà, sabaters. Les eines dels seus oficis servien també per reparar i, a vegades, construir els instruments. L'any 1929 els tibles Cinto Hereu i Joan Puig deixaren La Principal de l'Escala per a ingressar a la cobla que fundà Albert Martí a Barcelona. Amb les baixes es dissolgué La Principal de l'Escala i nasqué l'Emporitana de Verges, fruit de la unió amb músics d'aquesta vila.

L'any 1939 el tenor i fotògraf Joan Lassús Colomeda i el sabater i trompetista, Jaume Vilà Comas, reorganitzaren La Principal de l'Escala. El 1943 la formaven Ramon Tasis (flabiol i tamborí), Cinto Hereu i Pere Farré (tibles), Las-

sús i Miquel Mayoral (tenores) pare i fill Vilà (trompetes), Joaquim Vallespí (trombó), Francesc Sala i Josep M. Vilà fill (fiscorns) i Climent Anglada (contrabaix). La darrera actuació de la formació va ser pel Carnestoltes de l'any 1957.

Xaixo és considerat un dels clàssics més purs i autèntics de la sardana. Junt amb Vicenç Bou, de Torroella de Montgrí, i Josep Saderra, de Sant Feliu de Pallerols, formen la tríada popular per excel·lència. Xaixo va eixamplar els horitzons de la sardana amb les seves composicions càlides i espontànies. Va musicar també una sarsuela de Josep Maria Folch i Torres i el poema èpic *Pàtria* del farmacèutic escalenc Jaume Forn i Ferran, l'any 1895, a més de compondre peces de concert, ballables i música

religiosa. Va ser també fundador de les cobles La Principal de Tordera i La Principal de Calella, poblacions on va residir.

El cant coral. L'empremta dels cors de Clavé es va deixar sentir amb la creació, l'any 1895, de la societat coral La Mariner, dirigida per Joaquim Busquets i la Unió Escalense dirigida per Xaixo. El 1916 es creà l'orfeó Els Atlants, de l'Ateneu Art i Cultura, dirigit per Josep Vicens (fill). A l'Ateneu Víctor Català, de caire més conservador, es creà també un cor infantil i d'adults. Amb la dissolució dels ateneus, el Centre Ibèria i el Centre Protector de la Infància, a la Cargolera, també varen tenir les seves corals.

El 1924 s'estrenà el drama líric *L'Estretat* amb lletra de Joan Ballesta-Calafat i música del compositor Pere Mercader i Andreu, que va ser interpretat per La Principal de l'Escala. També es crearen grups musicals d'animació com la banda de Txin-txon, que va actuar fins al 1936. El 1947 hi hagué un intent de revifalla coral amb la creació de l'orfeó Oreig de Mar, dirigit per mossèn Joan Viñas, que acabà penjant els hàbits i casant-se amb una filla del músic Josep M. Vilà.

El 1957 la mestra Roser Sureda dirigia l'escolania i el Cor parroquial, fundat per mossèn Jordi Puigdevall i continuat per Rafel Puig Ximinis i Assumpció Salip, al piano. En quedar només veus femenines, Sureda i el compositor i músic Lluís Albert i Rivas, nebot de Víctor Català, fundaren la Coral Emporium. Lluís Albert, autor de nombroses sardanes, entre les quals *Cant a l'Escala*, va rebre la medalla de la vila per la seva aportació musical a Catalunya. El 1953 havia publicat el llibre *Contra la falsa sardana* on defensava l'autenticitat de la manera empordanesa de ballar els curts amb els braços enlaire, que encara es manté a l'Escala. L'any 1988 l'Ajuntament va crear l'escola de música El Gavià, dirigida per Carme Almirall, que era res-

A dalt, Els Pescadors de l'Escala en una actuació espontània a la platja de l'antic port de l'Escala a la dècada de 1970. D'esquerra a dreta, Carles Mallart 'Litus' (acordió), Joan Ferrés (guitarra i segona veu), Simeó Català (baix) i Llucià Carbó (tenor) // PROCEDÈNCIA: Família Mallart Sureda. A baix, la cobla-orquestra L'Aliança de l'Escala. Any 1903 // FOTO: Josep Esquirol. PROCEDÈNCIA: Arxiu Històric de l'Escala.

La tradició sardanista a Roses

L'ORIGEN I L'ECLOSIÓ DE LA SARDANA MODERNA ESTAN MOLT RELACIONATS AMB LA VILA I, EN AQUEST CONTEXT, EN DESTACA LA FIGURA DE JOAN BADOSA I COMPTE (1884-1968)

Josep M. Barris > TEXT

L'any 1979, els acabats d'estrenar primers ajuntaments democràtics després de la dictadura de Franco varen modificar la llista dels carrers de les poblacions per adequar-los a la nova realitat política del país. Roses no en va ser una excepció. S'esbandiren generals i militars de nul·la exemplaritat i foren substituïts per persones, llocs i valors més adients a una societat que volia respirar aire net, encara que, al final, l'aire ha acabat essent 'només una mica més net'.

Un d'aquests casos és el carrer de Joan Badosa i Compte (Roses, 1 de març de 1884-17 de juliol de 1968), un músic de cobla i compositor de sardanes que entrà a formar part de la galeria de personatges il·lustres locals d'ençà del restabliment de les aparences democràtiques. Evidentment, el món hi ha sortit guanyant si comparem l'anterior titular de l'esmentat carrer –el radiofònic general Queipo de Llano, tristament recordat a Sevilla– amb un modest músic com Joan Badosa. Tanmateix, no ha d'estranyar a ningú que Roses li dediqués un carrer, atès que la vila ha estat un dels bressols de la sardana contemporània. Si hi ha alguna tradició que caracteritzi Roses, aquesta és la sardana, l'autèntic ADN local, juntament potser amb el carnaval.

Més popular i estudiat, Josep Cervera i Bret és un altre cas sem-

blant, de músic reconegut amb la denominació d'una via urbana. En tot cas, si es tracta de fer música, Roses pot presumir d'una llarguíssima nòmina de músics, des de la segona meitat de segle XIX fins ben bé els nostres dies: els germans Agustí i Felip Cervera Marquès; Felip Trull Brunet; Lluci Badosa

Compte, germà de qui avui ens ocupa; Jaume Cervera Berta; Josep Lloent Guixart o, per motius d'adopció vilatana, Josep Joli Blanch i Enric Sans Salellas, de qui l'Arxiu Municipal de Roses disposa del seu fons personal, donació de la senyora Mercè Juvé, efectuada l'any 2012 i que conté bàsicament partitures i publicacions sardanístiques de la primera meitat de segle XX.

La fusta de ginjoler

La vinculació de Roses amb la sardana i el món de la cobla no s'acaba amb una extensa llista de músics. El topònim de riera de Ginjolers, un espai central en la vertebració urbana de la població, identifica el lloc on hi havia hagut ginjolers, la fusta dels quals s'ha utilitzat tradicionalment per fabricar la majoria d'instruments de cobla fets de fusta, com la tenora o el tible. Les característiques de la fusta del ginjoler, molt dura i poc propícia a esquarterar-se, n'afavoriren l'ús en la producció d'instruments. Curiosament, els artesans que es dediquen a la construcció d'aquests instruments fan servir la fusta de ginjoler al cap de trenta anys d'haver estat tallat l'arbre, una particularitat que remet a l'especialització assolida per la música de cobla. Actualment, només queden tres ginjolers a la vora d'aquesta riera. La presència de punxes a la fulla aconsellen els urbanistes de bandejar-lo de l'espai públic urbà per altres opcions més dòcils. Però, és igual: la seva relació amb la sardana ens fa estar més contents que un gínjol 🍷

Els germans Badosa. Joan Badosa i Compte formà part, juntament amb el seu germà Lluci, de les millors cobles de les comarques gironines, des de l'Antiga Pep –com a solista de tible i flauta– fins a formacions clàssiques com La Principal de Peralada, La Principal de Palafrugell, La Selvatana, Els Rossinyols i, fins i tot, esporàdicament, La Principal de la Bisbal. De fet, la seva trajectòria no és del tot desconeguda, atès que Emili Cervera Lliuró ja en va reivindicar el valor l'any 1986 en un petit article local i Inés Padrosa li resseguí la petja al llibre dedicat a La Principal de Peralada (1990). L'èmfasi, no podia ser d'una altra manera quan s'exhuma la vàlua d'una persona, se situà a posar en coneixement la seva trajectòria musical.

Així, a més de la faceta d'instrumentista cal destacar-ne el seu vessant de compositor de sardanes, entre les quals cal destacar peces

com *La Segona de la Tarda*, *L'Enriquet*, *La Margarida*, *Quimeta*, *La Guapa*, *Flors Boscanes*. Joan Badosa també compongué en col·laboració amb Josep Blanch Reynalt, amb qui, a la fi, s'hi barallà:

La Fi del Món, *Heroica*, *Calaverada* o *Desvergonyida*.

Tanmateix, caldria posar en valor tota una sèrie d'aspectes vitals de Joan Badosa i Compte que, sovint, amb ell i

molts altres casos de músics de sardana, són menystinguts i obviats.

En primer lloc, el context familiar absolutament favorable a la dedicació musical. El pare fou el primer mestre de Joan Badosa, que també inoculà el verí musical a Lluci, un altre destacat concertista. Més desconegut era el tercer germà, l'Enric, emigrat a Paraguai, també músic i membre d'Estat Català. Li agradava de recordar com havia assistit a l'enterrament del president Macià a Barcelona, un dels moments més emocionants de la seva vida.

La tradició familiar és un tret que es repeteix en molts casos de músics empordanesos, com ho és la necessitat de treballar en altres ocupacions davant la impossibilitat de viure dignament només de la música. Així, Joan Badosa i Compte regentà des de 1920 i durant molts anys el famós Cafè Badosa, un cèntric establiment situat al costat de la riera de Ginjolars. Fundat l'any 1894 per Josep Trull Denclar, era emplaçat als baixos de la casa Mairó i esdevingué un dels centres socials del poble.

Segons el testimoni familiar, Joan Badosa fou represaliat l'any 1939 i poc després deixà el bar, que passà a anomenar-se Turró i que continuà essent centre de trobada local fins al tancament l'any 1969.

Però, l'indici de la devoció per la música de Joan Badosa i Compte potser el trobem a la sala de la Societat Unió Fraternal, la SUF rosinca: en

moltes representacions teatrals, Joan Badosa era l'encarregat d'acompanyar la funció amb la música de piano. Ho feia desinteressadament, només per poder tocar, tocar i tocar 🎹.

A dalt, la cobla Rossinyolets de Castelló d'Empúries, als anys 40; en Joan Badosa és el primer dret per l'esquerra. A sota, l'Antiga Pep en el seu famós viatge a París l'any 1908, durant el qual s'enregistrà el primer disc de sardanes de la història; en Joan Badosa és el del centre assegut // PROCEDÈNCIA: Arxiu Municipal de Roses.

Amb la veu com a instrument

AMB FORMACIONS DE CARÀCTER DIVERS ARREU DEL NOSTRE TERRITORI, EL MOVIMENT CORAL TÉ UNA GRAN TRADICIÓ I UN FUTUR ENCORATJADOR PER DAVANT

Francesc Montero > TEXT

El cant coral va ser introduït a Catalunya pel mestre Josep Anselm Clavé a mitjan segle XIX, amb la voluntat d'acostar la música a les classes populars. Al cap de poc temps, les formacions van derivar en societats d'ajuda als seus membres i van assolir una dimensió política propera a les reivindicacions obreres. El cas emblemàtic va ser la Societat Coral Fraternitat fundada el 1850 per Clavé –el nom és diàfan–, que el 1857 es va transformar en la Societat Coral Euterpe (musa de la música), matriu del moviment coral català.

Com explica Jaume Carbonell a *José Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya*, la feina de Clavé va germinar arreu del territori i especialment a l'Empordà, feu tradicional del republicanisme federalista. Ja el 1862 va néixer la Societat Coral Erato, a partir de la unificació dels cors d'El Figuerense, el Menestral i El Artístic. L'acte de la seva fundació fins i tot va

comptar amb la presència del mateix Clavé. Com va comentar Rafael Torrent i Orri als *Annals de l'IEE* (1972-1973), les seves actuacions, dirigides pels mestres Gabriel Cotó o Pep Ventura, entre d'altres, es van convertir en autèntics esdeveniments, i l'Erato va guanyar l'edició de 1864 dels Grans Festivals d'Euterpe de Barcelona. L'entitat es va consolidar de seguida i va anar adquirint influència en la vida cultural figuerenca i diversificant l'activitat. Recentment guardonada amb la Creu de Sant Jordi pel seu 150è aniversari, va mantenir el cant coral fins al darrer quart del segle XX. Van seguir els seus primers passos noves iniciatives com l'Euterpe Rosense (1863), la Sociedad Coral El Maíz de Cabanes, Lo Pirineu Agullanenc i noves corals a Vilafant o Llançà, i d'altres a la Jonquera esmentades a l'article de Lluís Serrano. Anys després, a partir de la mort de Clavé, el moviment coral ha format part de

l'evolució i cristallització del catalanisme cultural.

Així doncs, i malgrat totes les vicissituds, el cant coral continua plenament actiu. Bona prova d'això són les nombroses formacions que conviuen a molts municipis del nostre entorn. Algunes d'històriques, altres més recents o amb un perfil diferent. Hem parlat amb algunes d'aquestes per donar a conèixer-ne les característiques i aspectes rellevants.

Amb un segle a l'esquena, la fundació de la Germanor Empordanesa del Casino Menestral remunta a 1914, tot i que a *El Casino Menestral Figuerenc* Albert Testart situa el naixement de la primera coral de l'entitat el 1858, fusionada el 1862 dins l'Erato. El Casino va recuperar la secció de cant coral el 1878, i la Germanor va néixer unes dècades després. Cal dir però que va estar inactiva de 1962 a 2008, moment en què la professora Clàudia Coral la va tornar a posar en solfa. És una formació ambiciosa, amb una programació de concerts estable i regular. Amb uns trenta cantaires –la majoria dones, com a quasi totes les corals que comentarem–, no més cinc dels quals es dediquen a la música, estan treballant en una missa en llatí amb ritme de jazz i han incorporat cançons folklòriques sud-americanes –la directora és colombiana, i afirma que aquestes peces tenen més ritme–, però no desatenen ni la cançó en català ni les peces clàssiques. Mal-

La coral infantil i juvenil Taflic! d'El Far d'Empordà, dirigida per Albert Massip.

PROCEDÈNCIA: Fotografia cedida per Albert Massip.

del poble, procedeixen de localitats com Darnius, la Jonquera, Cantallops o Ceret. Han treballat i voltat molt, i malgrat l'esforç i implicació –també econòmica– que això suposa, la motivació principal és «l'alegria i l'emoció que podem transmetre amb el cant». Reconeix que la coral és un espai de relaxació, aprenentatge i amistat. Així mateix, es mostra orgullosa de les fites assolides –participació al Terra de Trobadors i en esdeveniments locals, concerts arreu de Catalunya i al nord de l'Albera...– i excitada per un repte proper: la participació a la trobada de corals amb motiu del cinquè aniversari de la consagració de la Sagrada Família de Barcelona.

Al seu torn, Francesca Sánchez, presidenta i cantaire de la coral Palandriu, fundada el 1999 i dirigida actualment per Blanca Ortiz, explica que la seva formació divideix el calendari en temporades: primavera-estiu –marcada per un concert de primavera, l'aplec a Sant Silvestre, la festa del Carme o una cantada d'havaneres– i tardor-hivern, en la qual destaquen el concert de Nadal,

la participació a la Missa del Gall i a la festa de Sant Vicenç, a banda del concert nadalenc al centre de dia d'atenció geriàtrica de la població. Segons Sánchez aquest darrer és «un dels més emotius i esperats». Fora del municipi, han actuat a Temps de Flors de Girona, a la Catalunya del Nord i a localitats franceses més septentrionals, i participen regularment en intercanvis. Formen la coral uns 25 membres de totes les edats –des dels setze a passada la vuitantena– la majoria dels quals no té estudis musicals, però els mou «les ganes d'estar amb els companys i expressar l'emotivitat a través de la música». En aquesta valoració coincideix Josep Maria Sais, president de la coral de Vilabertran, fundada el 2001, que presenta unes característiques similars a l'anterior. Amb una majoria de

grat mantenir sempre l'exigència, Coral es mostra orgullosa de les millores assolides: «Tot i que sempre serem amateurs, ara som capaços de fer arranjaments més complets i cantar de memòria. Aquest grup és molt gratificant, perquè tots hi posen el cor. El cant requereix passió i, quan aconseguim connectar amb el públic, es crea una energia fantàstica.»

Una altra de les corals històriques és la Polifònica de Figueres, antiga Gaudeamus, fundada el 1987 i dirigida actualment per Dani Mancebo. És una coral amateur, que renova anualment el repertori per mantenir alta la motivació dels cantaires i plantejar-los nous reptes, segons indica el director. Aquest any han afrontat per primera vegada la Missa KV258 de Mozart. Com la resta de corals, també programen peces tradicionals, sardanes,

clàssics i «cosa moderna, *soul* i temes de Queen o el Mamma mia!». Participen també en trobades promogudes per la Federació Catalana d'Entitats Corals (com la Germanor o la Castellonina, entre d'altres) i intercanvis, darrerament a Bordeus. Acostumen a cantar *a cappella* o amb acompanyament musical, sovint de Pere Puig, el seu 'pianista de capçalera'. Amb tot, en Dani Mancebo reconeix que els cal garantir el relleu generacional: «ens convindria que entrés gent nova.»

Nascuda el mateix any, la Castellonina té una posició consolidada entre les corals de l'entorn. Maria Teresa Mulet, presidenta i cantaire, ens explica que la formació, dirigida per Mercè Bonet, està composta per cantaires de totes les edats, alguns dels quals participen en dues o tres corals de la zona, i, a banda

A dalt, la coral Palandriu de Llançà al Centre Bonastruc ça Porta, en el marc del festival Girona, Temps de Flors // PROCEDÈNCIA: Fotografia cedida per Francesca Sánchez. A sota, una actuació de la Germanor Empordanesa // PROCEDÈNCIA: Fotografia cedida per Clàudia Coral.

M5

Fusteria situada al carrer Ample de Figueres. Es pot observar com s'utilitzava l'espai públic per a treballar o guardar material. De fet, el carrer era una extensió del taller.

ANY: ENTRE 1910 I 1920

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE FIGUERES, COL·LECCIÓ D'IMATGES DE L'AJUNTAMENT DE FIGUERES

M6

Miquel Vicens, amb la bicicleta, acompanyat dels seus fills Anna i Miquel davant la fusteria de can Granyela, a Roses. A la porta del taller podem veure l'avi Jaume Vicens Coll.

ANY: ANYS 50

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ARXIU

MUNICIPAL DE ROSES.

COL·LECCIÓ L'ABANS,
FAMÍLIA VICENS-LAPORTA.

PATRIMONI

PATRIMONI ARQUITECTURA

El monestir de Sant Pere de Rodes [pàg. 92-93]

SÒNIA MASMARTÍ [Figueres, 1971. Historiadora]

PATRIMONI ARQUITECTURA

El Priorat del Roure [pàg. 94-95]

ANTONI EGEA [Girona, 1957. Historiador]

Figueres en un apunt del pintor Joan Llaverias.

PATRIMONI ART

L'Empordà, vist per Joan Llaverias [pàg. 96-97]

JOAN DOMÈNECH I MONER [Lloret de Mar, 1943. Mestre i historiador]

PATRIMONI LLENGUA

Paraules i dites sobre el pa [pàg. 98-99]

ROSER BECH PADROSA [Cabanes, 1988. Filòloga]

PATRIMONI GASTRONOMIA

Ollada rossellonesa a Cabestany [pàg. 100-101]

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

PATRIMONI FAUNA

El gripau corredor [pàg. 102-103]

JOSEP M. DACOSTA [Figueres, 1962. Biòleg i naturalista]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

La Maruja de Vilajuïga [pàg. 104-105]

ANNA M. OLIVA [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

PATRIMONI ARQUITECTURA // Sònia Masmartí > TEXT

El monestir de Sant Pere de Rodes

Al cor de les muntanyes de cap de Creus i en un entorn d'extraordinària bellesa, s'alça l'antic cenobi benedictí, actualment dins del terme municipal del Port de la Selva

Els orígens de l'ocupació del lloc on es troba Sant Pere de Rodes són antics, a banda d'alguns elements dispersos d'època romana. S'ha localitzat al sector de llevant un gran edifici d'entre els segles V-VI, la funció del qual encara desconeixem. A finals del segle IX apareixen els primers documents que ens confirmen l'existència d'un petit priorat dedicat a Sant Pere i vinculat a l'abadia de Sant Esteve de Banyoles, d'aquest moment també s'han localitzat diverses estructures i enterraments.

A partir del segle X, s'aniran incrementant el nombre de donacions pie-

toses i l'any 926 el noble Tassi atorgarà al cenobi la primera gran donació de terres. Aquest interès de la noblesa local per les fundacions benedictines és un fet comú a l'època, però la voluntat de Tassi anà més enllà i també engegà un seguit de gestions diplomàtiques amb el papat i els reis francs per obtenir privilegis i confirmacions, fins aconseguir-ne la conversió en abadia l'any 944, tot fent que el seu fill, Hildesind, en fos nomenat el primer abat. Aquest compaginà el càrrec d'abat amb el de bisbe d'Elna i continuà la tasca iniciada pel seu pare,

tot incrementant el patrimoni i el prestigi de l'abadia. Així, l'any 974 el comte Gausfred d'Empúries li feu donació d'un lot de terres que comprenia bona part del cap de Creus i, possiblement també dins l'abadiat d'Hildesind, es projectà i s'inicià la construcció de l'església que avui encara resta dempeus dins del monument i que s'anà bastint al llarg del segle XI. Es tracta d'una construcció de tres naus amb transsepte i capçalera de tres absis i la seva gran originalitat recau en la utilització del sistema constructiu de pilars i dobles columnes amb capi-

El monestir de Sant Pere de Rodes està enclavat en els caients de la cara obaga de la serra de Verdera // FOTO: Vicenç Armangué.

tells corintis, un model que remet als edificis de l'antiguitat clàssica. A banda, són clars els indicis que demostren que l'església evolucionà en successives reformes: les naus laterals que condueixen directament a la girola de l'absis i a la cripta, un reconditori o dipòsit de relíquies al bell mig del presbiteri, l'atri o galilea a l'entrada principal...

Un hospital de pelegrins. De forma paral·lela a la construcció de l'església, es va bastir al segle XI un hospital de pelegrins a pocs metres a ponent de l'abadia i també el primer claustre del cenobi, adossat a la banda de migdia del temple, un dels claustres més antics que es conserven, un espai senzill, construït amb grans arcades que separen les galeries del pati i estructuren les estances al seu voltant. Aquest claustre va tenir una vida relativament curta i no fou descobert fins l'any 1989, ja que poc després d'un segle d'haver-se construït fou parcialment enterrat per poder-hi edificar al damunt un nou claustre molt més espaiós i amb l'estil romànic del segle XII.

Així, situem l'inici de l'època de màxima esplendor de l'abadia a partir del segle XI, quan a banda de l'engrandiment i embelliment de les construccions del cenobi i de l'increment del prestigi com a centre de pelegrinatge i de cultura religiosa, l'abadia també va anar adquirint més poder i riquesa gràcies a grans donacions i a l'eficient administració de les propietats per part dels mateixos monjos. En aquesta etapa, Sant Pere de Rodes esdevingué l'amo i senyor de bona part del cap de Creus i de molts territoris dins d'Empúries i d'altres comtats com Rosselló, Osona, Girona o Barcelona. Tot aquest patrimoni era administrat per la mateixa comunitat, formada

per una quinzena de monjos, la majoria dels quals ostentaven un ofici o càrrec pel qual exercien i administraven una tasca concreta dins la casa o bé gestionaven una part de les seves propietats a canvi de percebre'n les rendes. Així, a més de l'abat i del prior, dins el monestir hi trobem els monjos que exercien els oficis de cellerer, sagristà, *pieter*, obrer, almoïner, cambrer, infermer... Les torres del campanar i de defensa i les estances conservades al voltant del claustre que es va construir entre els segles XII i XIII ens ajuden a imaginar la vida dins el monestir. Hi trobem la sala capitular, el dormitori i el refector comunitaris, la porteria i el rebost, que comunicava amb la zona dels estables i dels horts.

A les darreries de l'edat mitjana, el país es trobava immers en una crisi generalitzada que també afectà de ple les comunitats benedictines i els grans senyors feudals com Sant Pere de Rodes. Des de finals del segle XV i fins al segle XVIII, les successives guerres, els conflictes socials i religiosos i la inseguretat generalitzada l'afectaren directament fins al punt que la comunitat es veié obligada a abandonar-lo en diverses ocasions i es perderen alguns dels seus tresors més preuats, com la Bíblia del segle XI. Tot i així, durant aquests segles també hi hagueren moments de represa, sobretot relacionats amb els beneficis derivats del cultiu de la vinya, que permeteren

construir nous edificis destinats a cellers, magatzems i habitatges de monjos i servents o la recuperació de la celebració dels anys sants a partir de 1630. El punt final d'aquesta etapa fou l'any 1798, quan els monjos, que seguien gestionant les seves rendes però patien una gran inseguretat dins l'abadia, l'abandonaren per instal·lar-se provisionalment a Vila-sacra i finalment al nou monestir de Figueres l'any 1817, on romangueren fins que la desamortització provocà l'exclaustració i la desaparició definitiva de l'antiga comunitat l'any 1835.

Deteriorament de l'edifici. Un cop abandonat, el monestir va patir una ràpida degradació agreujada per un intens espoli al llarg del segle XIX. L'edifici i les seves propietats a la muntanya de Rodes, arran d'una controvertida sentència judicial, el 1848 van passar a mans dels ducs de Medinaceli, que s'erigiren com a hereus dels comtes d'Empúries. El nul·l interès dels nous propietaris va agreujar el deteriorament de l'edifici i va arribar al segle XX convertit en una imponent ruïna. Malgrat tot, s'aconseguí que fos declarat Monument Històric Nacional l'any 1930 i aquest fet va permetre que la Generalitat Republicana hi realitzés les primeres tasques de neteja i restauració, interrompudes per la Guerra Civil. Més endavant, el monestir continuà essent objecte de restauracions i reconstruccions puntuals fins que l'any 1989, quan l'adquirí la Generalitat de Catalunya, s'inicià un ambiciós projecte d'excavació arqueològica, investigació i restauració gràcies al qual al llarg d'una dècada s'assolí la pràctica recuperació del monument fins a aconseguir que avui en dia Sant Pere de Rodes sigui un dels monuments més admirats i visitats del país.

Detall d'un capitell corinti, dins la nau principal del cenobi.

FOTO: Clara Poch.

Rabós d'Empordà

AL COSTAT DE L'ORLINA, SOTA EL PUIG DE LA TORRE

A Rabós s'hi pot arribar a través de la carretera GI-603 venint o bé d'Espolla o bé de Garriguella, depenent del trajecte. Quan hi arribes per Garriguella la primera imatge que et ve al cap és la d'un poblet de pessebre. Enfilat dalt d'un turonet, amb les cases arrecerades al voltant de l'església de Sant Julià i Santa Basilissa, Rabós ens ofereix una postal aturada en el temps. Tot i els anys d'especulació immobiliària i les urbanitzacions que han proliferat durant les últimes dècades a la majoria dels pobles de l'Empordà, Rabós s'ha mantingut impertèrrit en l'estructura inicial. Cap urbanització, cap poliesportiu, cap piscina, cap edifici de grans dimensions l'ha desfigurat. Malgrat ser un dels municipis amb més extensió de terreny de la comarca (45 quilòmetres quadrats), Rabós només compta amb un cens de 180 habitants.

Aquest extens territori està drenat per les capçaleres del riu Orlina i el seu afluent, la riera Reguerada. Com la majoria dels pobles que es troben a la falda de l'Albera, Rabós va patir un important èxode durant els anys seixanta del segle passat i del qual no s'ha recuperat mai més. A cop d'ull, queden ben poques hectàres conreades de vinyes i olivars si les comparem amb les que hi havia abans de l'entrada de la fil·loxera pel coll de Fornells el 1879

o el 1956, l'any de la fred que va matar les oliveres.

Decideixo entrar pel vial de baix, encapçalat per la creu de ferro forjada feta l'any 1947 per en Manel Llonch, l'últim ferrer del poble. Pocs metres més enllà trobem la bifurcació que ens menarà cap al camí que fa via al monestir de Sant Quirze de Colera. Seguim vorejant una rastellera de magraners en el seu punt més àlgid, arrenglerats al costat d'una paret de pedra curulla de liquen. La Coromina dona l'entrada oficial al nucli de Rabós. Uns enormes plàtans a mà esquerra esberlen els murs d'una era que guanya terreny a la carretera. Com qui vol apuntalar el poble, trobem can Castelló, una de les cases amb més solera de Rabós. Les seves generacions es remunten als anys de la descoberta d'Amèrica quan els Castelló vivien al mas de la Casa de Baix, a mig camí de Sant Quirze. Un rètol d'època franquista ens indica que ens trobem en el «*Pueblo de Rabós, Provincia de Gerona, Partido de Figueras, Calle del Puente*». Enfilem per l'empedrat de còdols de ribera que mena cap a l'església. Un carrer de l'amplada justa d'un carro on fa anys hi passaven els matxos carregats i que actualment és un vertader

maldecap pels conductors poc experimentats que s'aventuren a passar-hi. A mà esquerra trobem el pou d'en Gibert, actualment en desús però que fins els anys setanta els veïns hi pouaven l'aigua per a les feines domèstiques. Mentre enfilo els dos últims trams empedrats, toquen a missa. No he trobat a ningú pels carrers; decideixo anar-hi. A la sortida, faig la foto dels veïns que s'han aplegat davant de la porta ferrada de Sant Julià i Santa Basilissa. És una de les poques activitats en què els veïns s'apleguen per fer-la petar. La Palmira de can Castelló, en Divan i la Remei de can Bertran, la Rosa de can Puig, la M. Àngels de ca la Tana, en Quimet Bertran, la Remei de can Sabiol, la Isabel de can Bagó, la Dolors de cal Secretari, la Remei de can Benet, la Conxita de can Bayés, la Dolors Grau... Sens dubte, una bona representació de rabosencs.

Una església convertida en mirador.

L'església de Sant Julià és un edifici d'estil romànic tardà d'una sola nau i amb un absis semicircular que va ser restaurat cap a la meitat dels anys noranta amb gran encert. Aprofito per entrar al mirador del costat on hi havia hagut el cementiri vell fins l'any 2008.

Detall de la creu de ferro forjada per en Manel Llonch, l'any 1947.

ROSA M. MORET. Rabós d'Empordà, 1970. Mestra i pedagoga

A dalt, el poble vist des de la Coromina de can Castelló. A baix, un grup de veïns a la sortida de missa.

una mirada en el paisatge

CRISTINA MASANÉS TEXT
JORDI PUIG FOTOGRAFIA

L'hotel Belvédère de Cervera

Va néixer com un reducte luxós en un poble de mar i de frontera, a la Costa Vermella. El seu propietari, Jean-Baptiste Deléon, era un basc francès que havia començat a treballar com a cambrer al restaurant de l'estació d'Hendaia i el va acabar comprant. Quan va saber que la línia fèrria del Rosselló estava guanyant importància, es va traslladar cap aquí, on va treballar fort i va fer diners fins a poder comprar el restaurant de l'estació de Cervera de la Marenda. Deléon sabia que els viatgers amb destí a Espanya sovint s'havien d'esperar un parell de dies per arreglar els visats. Tenia poc terreny, una parcel·la triangular de només 500 m² a tocar la via del tren i amb vistes al mar —una parcel·la llogada a la *Compagnie du Midi*—, però això no havia de ser cap impediment: ell volia un gran hotel, un espai de luxe per als viatgers adinerats. I el va fer.

El nom també va ser luxós. L'hotel Belvédère du Rayon Vert —aquest és el seu nom complet— fa referència a aquest fenomen meteorològic i òptic que va descriure Jules Verne a *Le rayon vert*: aquest raig verd que,

per pura refracció de la llum quan creua l'atmosfera, es pot observar just abans que surti el sol i just després que se'n vagi en una superfície molt plana com és el mar. Durant un segon o dos, i damunt la posició del sol, es pot veure un punt verd d'una gran bellesa.

L'arquitecte va ser l'amic Léon Baille, de Perpinyà, que va escoltar una comanda molt concreta: convertir els escassos metres de la parcel·la en un edifici de gran capacitat. Aquest requeriment, sumat a la moda decò dels anys vint d'emular l'arquitectura naval, el van fer decidir: l'hotel Belvédère tindria forma de transatlàntic, seria una gran nau ancorada a la terra. I així va ser.

Les obres van començar el 1928 i es van acabar el 1932. L'edifici, de quatre nivells i seguint l'estil 'pailebot', va ser totalment construït amb formigó armat. Segons sembla, va ser un dels primers de França a incorporar aquest sistema constructiu. Com en els transatlàntics, i per resoldre les limitacions del terreny, a mesura que s'alçava una planta, s'ampliava la superfície: la planta superior feia 1.200 m². En un extrem, a proa,

CRISTINA MASANÉS. Manresa, 1965. Escriptora
JORDI PUIG. Barcelona, 1963. Fotògraf

una escalinata en espiral evocava la grossa xemeneia d'una nau. A la façana, una llarga balconada resseguia cada planta simulant la coberta. Dins, hi havia unes 25 habitacions per a hostes i 25 més per a les cambres –una assistent per cambra!–, hi havia espais generosos i sostres alts pintats amb escenes hedonistes. Hi havia sales de ball, un cinema-teatre, un casino, un garatge per a cotxes de luxe, una benzinera i una pista de tennis a la terrassa. Tot havia estat pensat per distreure els clients que s'allotjaven a l'hotel amb una única finalitat: esperar. Una forma nervada, com d'un nervi capgirat, s'havia anat aplicant tant en els elements de resistència o arquitectònics com en els decoratius. I

així, columnes, baranes i raconades mostraven una estranya forma de nervi, a cavall del gòtic i el decó. Una gran nau que, des de terra, mirava el mar.

Però el Belvédère de Cervera va tenir una vida curta: quatre anys després d'obrir portes, Franco va avortar la República i després va venir la Segona Guerra Mundial. Va ser llavors quan, a les seves àmplies sales, s'hi van instal·lar els alemanys. Durant anys, aquest gros vaixell ancorat a terra va ser la darrera visió, o la primera, dels refugiats que, en un sentit o en un altre, travessaven la frontera escapant dels feixismes. Quan la indústria turística va remuntar, ja als anys seixanta, les necessitats eren unes altres i el Belvédère va adaptar les seves habitacions als nous temps en una estranya barreja d'estils i sense gaire criteri. L'hotel va anar aguantant fins al 1983, quan va tancar. Davant el desinterès dels hereus, Sim Deléon, un rebesnét del propietari inicial, va comprar-lo als seus familiars per preservar

«La rara presència naval, les dimensions, la majestuositat i l'extraordinària decadència li donen un aspecte fantasmal únic. Els espais comuns, els terres hidràulics, les pintures, les escalinates... evocuen temps de ball i de luxúria, de viatgers i de 'dolce far niente'»

l'edifici. Des de llavors i fins avui, fa de patró d'aquesta estranya nau que lluita contra el pas del temps. «El vaig comprar el 1985 perquè no es perdés i quedés a la família. Estic intentant recuperar l'edifici originari, traient les intervencions que s'hi van fer als anys seixanta. Però no és fàcil, mantenir un edifici que és patrimoni històric té les seves dificultats i els seus costos.»

La rara presència naval, les dimensions, la majestuositat i l'extraordinària decadència li donen un aspecte fantasmal únic. A l'interior, vuit habitacions funcionen com a apartaments de lloguer. Els espais comuns, els terres hidràulics originaris, els sostres alts, les pintures, les escalinates... evocuen temps de ball i de luxúria, de viatgers i de *dolce far niente*.

Evoquen els feliços i bojós anys vint. «A la seva sala de cinema, cada mes d'octubre s'hi celebren *Les Rencontres Cinématographiques de Cerdère* i els espais comuns es lloguen per a esdeveniments. Sovint s'hi roden pel·lícules i les seves sales es converteixen en un plató de cinema». En el moment de redactar aquest article, el propietari ha decidit pintar la façana de l'edifici perquè recuperi el seu blanc originari, el blanc dels vaixells.

Si es vol visitar, a l'entrada de popa hi ha un full que indica els horaris i un telèfon de contacte. És tot molt amateur, molt familiar. Si hi aneu, no deixeu de sortir a la coberta de la nau, amb unes vistes al mar de 180 graus i amb la sensació de trobar-vos a alta mar un dia de calma. Les vegades que hi hem estat no hem vist el raig verd encara. Però no desistim de veure, un capvespre o una matinada, aquella llum fugaç d'un to verdós que no s'assembla a cap altre verd de la natura 🌿

Silvia Guitart

Accions per a la conservació de la biodiversitat i la divulgació del patrimoni natural

Un any més, la Diputació de Girona, en col·laboració amb l'Obra Social "la Caixa" i els ens locals, treballa per conservar i restaurar els hàbitats d'interès natural, així com per preservar la flora i la fauna amenaçades.

Aquestes accions faciliten la divulgació dels valors del nostre patrimoni natural i, a més, fomenten l'ocupació i la integració de persones socialment desfavorides.

Diputació de Girona

Obra Social "la Caixa"